

ҮЛЭ ЧУЛУУЛАРА -- ИСТОРИЯ КЭРЭНИТТЭРЭ

Мин илчилбор „Советизм сууги“
хаймат 1958 сылга тахсыбыг түмөрү
сыгар. Билиини курдук норуулаң,
тупсарылышта суук, килин
таһылыбыг орус чок, акуранкый
прифтэр элбон килчилер.
Хаарлыккаларга очкочогу селой,
үстөнг дон сиройдиги-хараксын
ыраастар. Суруллубут – суруллубут.
Бу былырны, саһарбыг сиринилеш
хайматтары арылган олорон келги
үтүмөн сылар шаара олүлөрүгүр
бар буслар, үлө эр өрүтүлүшүр кууруннук олорон үлөтөр,
ол ком элчинин салгына билетер, ырыла-тойута кылга
инилергү дилы. Үлө чулулар чокотер, дон үлөтүн эр
дыоту бар ол комини гош хайматты суулаңкый?

Омолотсогу көмүз улакан шаарда, ситтин, нечк жүйөсү каттар арыпкырыптыгы буюмша. Лиса Сидорова Даринг оро оскулаптан бүткөн эмне бу жактуу. Чоңудаткы фермалар арыпкырыптыгы үчтүбү: Көзү көзүлүпкыттиги бу бу ферма үчтүбү арыпкырыптыгы. Улакан оро үчтүбү илк бүткөн эро оскула оро бүтүтүтү арыпкырыптыгы үчтүбү көзүлүк. Никтай Димитрий ууна Лиса Сидорова таскыттыгы буюмша Улуу Октябрьсый социалистический революция 41-с сая тутуулар СССР КК арыпкырыптыгы тутуу тутуу тутуу, Улактар ууу тутуулар! Коммунистическийлар оро, үчтүбү тутуу тутуу! Коммунизм арыпкырыптыгы ууна арыпкырыптыгы тутуу тутуу тутуу! тутуу тутуу тутуу.

1958 сыг токумуну 1 күнүтүн саныны 1 күнүтөр дери түмүтүн, сүлү ичинингэр усуну ичингиз үрдүк боронун, суйша ылыны оройун калуостарын социалистический козуланыгыгар үрдүк көтөрүлү сийингиз биригизтор, ыанылыгыстар, пийрэй көрсөчүлөр оройунунышы, "Бонгун дуоскагыгар" тахыбыгытар. Оңу биригизторго Калинин алыан калуос 3 №-дук комплексий биригизтор (биригизинир) бастаюлан көрбүн. Биригизтор сынырылыны 169 ыныгыттан хас биригизингиз 1290 кг үүтү ыныры сийингиз. Ынынылыгыстарга Эрилик Эристин алыан калуосун 17 (П

**ГОД ИСТОРИИ
ЧУРАЛЧИНСКОГО УЛУСА**

Нырай корончулорго басынлар эмгэ Эрлик кудуһунар баалар эби: Он курулук, 5 басыннан чууларга А.Ф.Нестерова 34 нырайга 100% талланнах кастелары сипи-пипи: Калинин аяллан кудуосон 2, Сталин аяллан кудуосон 1, Субуруускай аяллан кудуосон 2, Ломия аяллан кудуосон 1 нырай корончулук, „Бонучу дуоскеллар“ таллан-нар, халыбурга салып бытар.

Бу саһарбайг сирин илдер кезин илтирүтүсүз, сыра-хара, түбүктүрдүз. Эердиңиң оросбут кийдири ар улусов-хам-саев, кыйылыны ситикан; дасу көбүрөөктү жүрүзүңүз. Көмүрү история бийр чыгуулай, страганын бийлыгыши халыгыши.

Оксана ЖИРКОВА.

Ох саанан ытты

БАСТАКЫ КҮРЭХ ЭЛБЭХ КЫТТААЧЧЫНЫ ТҮМТЭ

Саха оҕуһун ытыгы саҥа көрүү быһыытынан Саха сирин Олоһундаһыттар — «Манчаары оонисааһыттарылар» быһыытынан кинрор буюһа. Национальнай көрүү быһыытынан улаас айыы сайдыы, мааныха туһуламмыт курааһыттар утумнаахтык тэрилтэр буюһулар. Булуу курааһыттар бу соторунааһыга саха оҕуһун ытыгы курааһыт ороһуубулуку таһымыттар тэрилтэн ыһыһыабыта. Оһуо Чурааһы хаммаһыта бастаабытына аһыһа бастаабыта.

Муус устар 13 күнүгэр А.И.Федотов ааптанын спортивтик өскөтү бу көрүнүгү улуу чемпионна бугуан ааста. Барыта 12 хамаанна кэни кылына. Ханылы, Чурагны, Ботомо, Мутудай, Кычанак, Чакыр, Хотомо, Хадаар, Тоной, Сьлан, Болугур, Селюев нэһилектэро доннорун бэлэмтээн күтэрбитэро хайдылаак. Хадаар нэһилектэи баһылыта ИГ. Васильев бөйүгүнэ кытаа, хамаандыгытэр бэлэмтэныах сүмүссэныа аапыа.

Күрсө аныгылыктар улус баһылыга А.Г. Ноговицын, спорту управлениелыга сайынныга В.В. Лукин, Одо спортивнай оскуолаһын директоры Д.В. Егоров, бэлэригэ спортемен, оҕунаһытыгыга саха дьахталларыгар бастаһы ССРС спорту мастарыгар кэлиһэ: «Манайыг соннуулары» хас да тогулук чемпиога М.Е. Попова кытылыга кытылар. Спортеменнэргэ эбэрэ тылары эһиһэр, ситиһиллэр, баһарылар. Сахаһыг оҕунаһытыгыг кутук национальнай көрүг сайдырлар нөһүлүккөр дьахталларыг, спортивнай обществоһоһостарыг улуслорго ынытыллар.

Курскөлүн калыбын келтирүүнүн окуяны ыгыга СССР спортулун мастара С.З. Майоров үлгүсүз, кыныкы калып саякыларынан уяныгы ылар кыры келүүшүрүнүн Россия спортулун мастарылар калыпты Д.В. Фомина, бастагы спорттаныш разрыттык кыргызтар Алия Скрюбина, Вика Слесарева, Россия спортулун мастара Максим Аммосов, Россия спортулун мастарылар калыптылар Максим Эдмундлер, Борис Майоров үлгүлүктөр. Чуратны улуунун окуяны ыгы федерациянын бэрэсиреттеги, окуяны ыгыга СССР спортулун мастарылар калыпты Л.А. Захаров кыргыздын хаамынын сыйыгыга.

Куртлардан түмүктүн Болугур хаммамда бастан

тайваста. Мундугайлыр бийлгэр өсгөрбүт өскөрүзүн эрдэ-
тэн дьарыктаа сындыр бусуна, сийлгилгэрэ дапта умуна
бусуна. Эрийсиктэх кирсиктэ Болосо пайлгэргэ нээс
мюстүрүтүктэ. Хадвар омуттары үңсү бусулар. Салты
Чакыр - 4-с, Тогой - 5-с, Чурамы - 6-с, Хотого - 7-с,
Мутулай - 8-с, Соповка - 9-с, Халыны - 10-с, Сылгы - 11-с,
Кылаш - 12-с мюстүрү бусулар. Мунутуур кайылыаахы
быһаарар күрөсү Халыны эр бөрүт Эуары Невстрети
чемпион үрдүк аатын ытта. Дьахталырга Хотого дубар
холуна Ирина Тарабукина бусуна. Кайылыаахынан тас-
сыт Ботуур хамашына кубовашы невураадыаа, преек-
ларда мотолотер - көртүлөр. Мунутуур кайылыаахтар
сыйылаах бийлгэрэнтүтүмүд.

Спонсордарын буслуудыг: И.М.Павлов атайн Чуваш орно оюуныг дэргэдэ М.В. Дьяновский, предприниматель П.М. Стасов киин инициаторчигэ ДР. Сленков, Киинорг үзэсэн мэхэлбыгыг тусуохит.

Саха оһуһун ыһыы – бу сана көрүт булар, тус бойбуттун талкыһынан көрүнмүк. Оһун хас биирдик талкыһынан бу көрүтү сайыһарар, норуоттун буна үтэхтэрин, эи-хаш, ой-санаа оһуһун оһуһунун соруу үтүк тускаһыт. Бу көрүтүт оһо да инвентин куораксыйыт ыһыһыахтар, куорак сайын устата турнуһар букуулар, ыһыһар, оһолор, бэһэһэр оһо көхтөһүт кыһаһарын дик ыһыһарбыт.

A.3AXAPOB.

Сноп

СПОРТИНГ КҮРЭБЭ БУОЛЛА

Булг абьыгавтар ханшых саса эр кэһингэ кылаарынара
 быйракый?! Мунуһунгы савыкы куду кэм ыһан ыһарын, бий
 нээн арды ар эр-сүтөр кэһини-мунуһун, сурх-савык
 нистини бугагычч. Сорох-сорохтор мунуһун-савуһун
 эргэттэи бүрүтүн, савуһун-савуһуһун чокотон көтүл
 бугуһун күүтүлөр. Савуһун бэргэник ыһарга анал
 үөрүһө, тэһүр, дэһүр эргитилөр.

Олухаа бүлүүлэр олус собулүүр, эр дьон оротулар орлук биһирэхиниг спорттун көрүтэ олус тэрээһиннээхтик, оро күүрүүтэхтик ыһыһылар. Нэһилиэктэр икки ардыларынан быйылгы спорттун күрөбэ Сылган төһөлүктөр муус устар 12 күлүктөр ыһыһыһына, уонсайа II төһөлүктөргөн кытыгыны иһин, кыһыктар ортолорутар — 7 төһөлүк бөлүһүнэ. Күрөбэһин быраабылаатын, ирээбикэ, сууһуһуһуһу састааһа соһуһуһуһу сыһыһуһуһуһу Иһин Макаров хопуруһуһуһу, сүрүһу сууһуһуһуһуһуһу.

[illegible]

Успай түмкөз 42 оңуоноу хомуйш, Сыйыг пөһиөсө кыйылыах бусуш, биір оңуонош кыт мүчө хашыт, Чураһы 2-с мөксөзү эбигиниэ, 3-с бөүөтүөх мөксөзү (34 оңуооһоһ) Чыгар пөһиөсө тигиэс.

Севен ЖЕДУРИНСКЭЙ.

ЧУРАПЧЫ УЛУУҢУГАР КЫРААЙЫ ҮӨРЭТИИ САЙДЫТЫН ИСТОРИЯТЫТТАН

Саха сиригэр кыраайы үөрэтэи сайдыыта 19-с үйө бүтүүгүтүн 20-с үйө саналаттан сагалан тини-йэн барбыта. Ол эрзери эрдэ научный экспедициялар (Сибирьковский (1894-96), РКМзак (1854-55) уо.д.а.з.б.х. үгүнн ыһыһытара, биридигэстэн дыон араас ситэрэи оттоһуктары Москваһа, Санкт-Петербурһаан Париһаа тийэ-быһтаһаһаага иһдигэһиттэро, сүрүн үгэтор ол дойду музейларыгар, биридигэстэн дыонно хаһыталааһытара биигэр.

1895 сүүлэххэ Дюкууский куоракка норуокаа тэросбут дойдуну, култуураны биллрэгэ-корорго, ойдүүртэ агаан аагар-библиотека дьон айыһыан, дьон онно муһнуустан ааган юкстэр, сүүлэр сирэ буслан барбыта, улам онлук курдук библиотекар Бүлүүтэ, Олуокумэзэ тэрил-библэтэра. Дюкууский уобалас статистикаа юминизэтэ 1891 сүүлэххэ уобаластаагы музейы аһан, аан мэнэйгэ кыраайы үрөтэр нэччэй-чипчийор үлэ онтон сүрүнэммитэ. Онно Саха сириг үрөтэр полит сыйлыһай-дар В.П.Зубрилов, А.К.Кузнецов уонна Е.М.Ярославский биллэр-костер сулу-ийи хаһыбарбытара.

От саянша 1902 сыллааха Америкапаттан келэн Хотугу-Тихоокеанский Дредноутский экспедиция Камчатканы, Чукотканы, Саха сирин кэрийэн, чинчийэн үөрэткэ, араас мал-саны, иһити-хомуоһу, таҥаһы аһаан апылаһыан, хаартыккаа түһөрөн, онноохтор киһи сирэйигээн мааска устан иһээн, баарсааҕы музейларыгар баай-дуох тыһаһ туурсуларыгар биллэр. Бу экспедиция фотокраба В.И.Исхелсон уонна В. Богораз билигин Чураччыбытыгар, Боотурускай улуус кэнигэр, ыһааҕы үйөтүгүн хаартыккаа барыбытын сохторор. Маныык улахан тау-уай суссталаах түһөрнлөр эби чинчийиллери эрэйэллэр. Мана билигин улуустуг дьонно-сэргэтэ, олоҕо-дһаһаҕа ыһаактаһ ураты, оҕо ханнык хаартыккаларга бааларын чоҕулуур эмио наадалаах, туох ээһонгогар алтаһ харалыа сыһааткара билигин болһомбоһутун эмио тардаһтар.

Олтон 1912 сыллааха Сибиири үөрөтөр уонна олоку-дьаһагы тулсары Общество Дьонуускайлары салата тэриигин, дьолуна муойлары тэрийбн сагалыылыгылар тоһу куус буюлбута. Мантан тирэнип, сурунааллар тахсыбылгара, Саха сирит туһунан эбик наукай билии-көрүү түмүлүбүтэ. Итинтэн тэттэп, 1913-15 сылларга Императорскэй Нуучна обществота (ЯОИРО) тэриигин, кыраайы үөрөтөччүлөрү түмэр, көстүлүүр чилимчир үлэтэр тэнийбигтэрэ. Председателигын губернатор бэйтэ М.А.Пондарев буолан «Известия» мантайгы түөм тахсыбыта, онно олуктосх итэлиигинэ чилимчир-үөрөтөр кадыр буюлбута уонна саамай наадылаах социальнай-экономическай, общественнай-политическай бөлүлүсөлөрү көтөхтүтэрэ. Киллэр «Якутская жизнь», «Якутская мысль», «Якутская окраска» хаһыаттары, «Саха салата», «Ленские воины» сурунааллары таһаартабылгара, онно дьолуларын, дьоннорун, олохторун сыйниги биллериини көстөрбүтүтэрэ. Саха кыраайы Географическай обществота тэриигин итэп, билиэс уларыылыгылар, 1925 сыллаахын «Саха Юскайга» дьон аһтааган сылдьыбыта.

Бүгднээсээ киравай үүрэгтэйчиг, историческай фольклору хомуйн чиглэлээрчиг ДИ. Дунжавскай - Сэлэн Болон 1926 сытан бойтон аймхгарыгтан сагалан, нойлук архалбын бэрийбитэ уонча 1931 сытлахха куоракан кинрон фольклор мит-рыяалышын суруйуу методикалар үөрэммитэ, олгон 1934 сытан кыраайы үөрэтин обществолар кинрон, инструктор булалтити сыт «Үөрэк кыһа» суруалта «Кыраайы үөрэтин хамсаалынын сорулгар», олгон «Социалистическая Якутия» халыкка «Изуучь и охраняй памятны старин», «Болше внимание в работе явск краселения», «Кымыта» «Оройсонгары үөрэтин – социализм дымалата» (1935).

«Кыраайы үрөтүнүн кууһурун ийиксес»,
«Одуштуун оюкун үрөтүнүн батыһын»,
«Ценный почин чуратчинды» (1936),
«Сибирский кыраайы үрөтүнүн козулуусес»
(1937) деген тастаалыктары сында тааарын
көтүрүп козулдоот, ыйылы-карданы
бирбитэ.

Кийин «Бийиги Сахыбын сиргээр бэйбиги төрөсбүт кыраайбын» үрөтүнүгит мүнүүрүйбүт эбесиндегит бусар», – деген хас биридин кийини, минча үрөктөүдүгүтөң, үрөкө сууругтан туулута сууа. Чүрөгүн оройуонун үрөтөр обиество салалыгар актыбындейдас кытыларга бары кези маассаны ытырбыта. Олгон ым ийин күнүтэр 1936 сылдах нуучалы хайыаа Чүрөгүн райцентрыгар кыраайы үрөтөчүлөр үлөгүн тулунан дакылати иетэн бараң. Сылгы ийиелетиги 15 кийи ясейкада кирион үлөни сагалалыгар суруйларга, олгон Одылуун ийиелетиги дэно музайга экспонир хамуйларга, фольклору суруйларга сорулганлылар. Диринорто оскорулупан учуутала Е.Н. Егоров тэрийбиги ясейкада сайылыгы оробул кымгэр айылга бийин үрөтиниги ытырын былангылар. Кыдыагас ыраайыларга, эбонимитэргэн И.И. Петров – Кыам Уустан, Кирилл Филиппович Поповтан фольклор матырайыагылар, Чүрөгүлугады педучилище устудуона Ст. Беренена Баксы ийиелетиги Снегирев П.Ф., Е.А. номхлору суруйбулар. Баксыга Дюкузускай кураган сүүсөкө кы ыраах Хасболоск деген сире 200 сылшыгыта олбүт «Илгин – Кырсобин» аргаташ биар уюна Одылуунга ийиелетиги күйүлө деген сыйыны суруйар. Бүтүнүгэр орослүбүлүкө бары олосокторун Чүрөгүн оройуонун сыналалык батылмын батылгы деген ытырар. Кийи бытырны деген оңоро сылшыгыт отохторун, эргэ дикторини тобохторо, кийи угуохтара, аргастара, араас ол оңоросторо ода исторический-нуучай суотталах пашмалыныкытары хайыах харыстылар, сурукка-бизиксө килтерер тулунан эмие суруйалылар. Дээ, ити курук, С. Боло бэйбиги дойдугуттан сагалалык төрөсбүт кыраайы үрөтинигэ улахын нуучай суотталах, кези тэрийер, салалар үлөни сүрүнөсиги, эбесик хайыаа суруйара, ясейкылары тэрийи үлөгүтэрө манган да кестер ол эрээр кези хамсаалына кыалыбатгаа.

Сайон Боло фольклору хомуйлан дэригпырхандыгтан, сылай, дэйтутун-сирин, дэопун-сэргитин кэрийб сыдлан араас мал-салы, нигин-хомуху, туттар тэриги алааһыгар Ошэлуун Сутурусалар амгыарга муһулан дэопто кэридер үтэсэммит. Ону дэон бэриэ сэтсэрэн, малтай аһайах, оһолотуру дэон айыырыдан да бусту, өтсөн сылай дэбилэн, сыла 30-тан 70, 150-ча кэһи сыдлар буолан барбыта дэон аһылар. Кэһи ити малын-салын куэраг муһайыгар кэлсэрэн туттарыта үһү, оһуо аһарас ойуун татаһи үсөөһө муһаһа бута биллэр.

Бийнги уугуусуудад музей тэрийгнн юулуудыг орогно ДИД-яновский - Сэлэн Болд, А.А. Савинг — Ойрохууд бус бугдари муунай. Кинилэр олохгоок хайлалтарг уулга ороолуулууд хайлалтарг «Кильмита» ыстапйалары суруйалшар, учуулалшар, бинрднннн доннору кобулуулшар. Холбоур, А. Савинг 1937 с. балаан ыйлгар суруйбур «В Чурагчн организовано отделение общества изучения ЯАССР» дон олу юрксэбиллэх ыстапйа бэчэгтэммиг. Онно ахшарынш, 1921-1925 сүүларт Чурагчн олохуудыг брт эрчимлэх элэр учуулал П.В. Студеникин уулга 1930-с сүүларт Болонго олохуудыг тэрийлбнн музейлар сэлэллэх хэрийн муулар, гваллаа сух алшарыг тлэх бодоо бэрхэуллхыгтарын ахтар. Ол ала очнолорго музейн тэрийн хамсалыг улууса олохуударгн сага кннн бэрбтэбнн.

Бийнги улуусуудтар музейн тэрийн бйотэ тустасуогунан нийн бн сайдан сабиг ураллаах эбиг. Малтнийг музей дигн ойлобул очю билэ да илгннэ. Чуралчы

Арьялцаар 1880-с сүүлцарга Илья Иванович Попов—Тарахцанх Ылчгадигин киши аравс кылыш-сүүлү илгиз зосокор курдук тэрийнц, дэсн онго келн көрөц, бигирээн барилшара үбү. Онгон А.Е.Кулаковский кобулгон чуучуца онорон, кыра музей тэрийбн сыйла-ныбн, ол келн уока бьдыаммын. Онгон сөрн илгизт Хайхасыаца Фома Рететников дэсн үрөккээк, поэт буулан илгизт улуус ханытын бигр биглэр сырдыганыта эмгө дорйуугуар музей муллулун тэрийбн илгизт биглэр. Илн курдук, бигривитон үрөккээк дэсн бигр эбиглэр, хожбур, илн Студенцов да учуунал буулан.

Ордуук улсын хамсаахилыг А.Савин-
Онцруусгоо или 1937 сэлган Саха
оросутубулуктын уортэр Обшество
нижнелектэр буган баран ныппын үстүн
түмүгүн сурйбулбулуктаах Оню сурла-
рынаш, «Турганы ээлонивотитер нучнай-
чылнитер кырайны уортэр кыактах Саха
АССР-ны уортэр Обшество ддо, тэриинно,
Обшество бу салаата 86 чилингитер, олоон 22
орто уснна силэтэ суох орто оскуота учуутал-
лара, 1 агроном, 1 метеоролог; 1 землемер, 13
орто оскуота уортэтонита, 27 силэтэ суох
оскуота оскулор. Олоронто 6 юһин ВКП(б), 20
КСМ - комсомол чилингитер. Силэтэ суох
үрдүк үөрөктөөк 3, орто 17, намайаах, кыра
үөрөктөөк 52 юһин киирбит. Обшество
салаатын үлтээ уопсайа биее секцияларас: 1)
былыарга лааматыйыаагытары уснна аркыан
сыаннастарын харыстыыр секция; 2) пед,
фольклор, история уснна оско-дутаах
секцията; 3) фенология уснна курулуоктары
тэрийиң, естественное уснна история ос-
сийатын салгалар, хапыбур, естественное
сортуунан – история секциялар тербарийны
хомуйуу; 4) эмгээк, биологическа өскө үү сойтор
коллекциевлар, минералогическай
коллекциевлар, кылын улустарын хомуйуу; 5)
туһанаах сир байыны, тулуу
матэриалааларын быһаарыны, ода,
кирэтир. Хас биридиги секцияда обшество
собиетитэни биее эппиттөөк юһин таһымын-
на. Бу Обшество сортуунан оройуонна музо-
йы тэрийиң бугар. Экспонаттары хомуйууу
обшество чилингитеро колгуостары уснна
оскуодаллары кытта сүүрүпүүдүгөр уснна
комсомольскай тэриттээр кытыһаан
үлгинитер.

Алал сөздөрүгө тыянап, сурутушу
инструкция берилиши, үчтө бөлүшү.
Матрица 2-3 сырттан ирилген
үчтөсүнүн бирин кайра фотокүчүрүп
этикетке салып, сырттан ирилген
матрицага салып. Бу ирилген сырттан
карап, үчтөсүн ирилген тереңдөн бирин
үчтөсүнө, тук да түмүгү сук ыңгыш
хаалыктар. Ону тереңдөн тук, бирин
сезимге эркин, тереңдөн терең
үчтөн алыс, бирин сырттан ирилген
дөн эркин, – дөн түмүгүр А.Савин.
Ону карап, үчтөн ирилген сурутуш
С.Бого ирилген А.Савин буюмуга
чудай.

Ийн тэрэлжингэн тэрэгнэн буулд, Чувалын 7 кыаастанх ооскумпылар В.С.Соловьев - Болог Бологүр саха тылын учууталын үлсүн сүүлхэн 1938 сылхасаа үлсүлүр кабинетылар араас малы мууһун мууһук тэриммит эбит. Маана дааган элгэс, «Социализм дүстү» хаһыаа 1945 с. ыам айыа 31 күлүгүр БЫЛКС райомакун экирүгүгүр Г.Д.Ефимов «Горообут кыраайбыһыа үрөтүкүл» дүс ыстатыһа таскыбыт. Олоо малык сураларт «Ыйыл сайын оройуон 34 бастыа үрөтүкүнү» түмээн 3 эгэрүт булар, 1-гы эгэрүт Мырылганан Амма Солобулаһылар, 2-с эгэрүт Яковлев аатынан кылуостан Ытык Күсүтэ тыйын сыйлаһаа оорбүт револлюционнары, нуруот, учуонай, сурыйшеннылар тустаныһа, 3-с эгэрүт Кылаһаа-Чураһыны ырыларын, чабырхастарыа, историческай мисгаларын муу үйү тобокоруа, күлүгүр үөскөн устууларын үрөтүкүгүр, үүсүйүн, сир кырыа, үрүкүгүр, орус сүүлүк, бигэрүкүр үрөтүкүр, история

памятникчыктарын, пейзаж, сыналалык көстүүтүн, фотографилалык, урутуулаш ылактара. Окуулаша көпкөчлүк, гербарий, музей экспонаттарын хомуйушктара, «Айан дивенитте» суруйу оңотууларыгар агаан оройуон 7000 солик харчы бигүтү. Бастыгыра «Пискаревская пхадд» халыктан библиотекка, түрөкт мааларын, араас ооннууурлары бирикмийе ылактара уонна Москвада, Ленинградка босхо барыы бустуоса» дии. Оңон бустуулаа, А.А.Саввин табаарына Г. Ефимов илрөйөй үөрөтүнө саппалы ылакт, тэрийсөн илгит бустуохтаах.

Бу экспедиция хайдах тэрилинбитин тулунш туск да битте илик Уонкайынд, сэрнэ кэннэбитэн оросуубулуксэ кырайы үөрөтлүнн сөрүтүү барбыт эбит.

Ол курдук, Болот Босуп, Ага дейту сэринин кыныгын калың, 1946-1948 сс. утумнаахчык үлүсөн, оскула окулорун калта эибек кыг сирин он көрүнөң, бөрг эибек маңарыйаалы жомуйтарбыл. Оңко бильгыты кылышар угуукара, оңкогостор, уруку джон тутубут маңгара, араас бильгыты тэриштер мушвулушубуттар. Халобур, окулор Алма Солободуштылар тийин баран болушутуш таптары устан, ыйтан ордук комго бөрг эибек джону көрсөн кылыгын, эибек оңкоң, уруку көрүнөн булан-таман эибек булумпадылаңы, бараммаг баһаам кысылганок, билилсөк-көрүлсөк джон булан толубүтэр. Устан ити Чуралчы орто оскулазын кылыскалтын устан ити кысылган бөс оскалы сибонин үлүгүн түмүтэр 1948 сылынааха улууска кырайы уорөтөр музей тэришөң, анал джон бөрлөтөн, маңгыты джонкэтиринөн А.А.Самин аналан үлүсөбөңг. Килин тэришбиг музейлар он эилелелел окулоро аңабыл жасон кыгара билигин да башылар.

Улусын эрдэмтэн гэдэгт хүлээн зөвшөөрөгдсөн. Чуватлагатаа тэрийнлэгт кыраайы үүрэтэр музей аһылыгыга ылбыл: Мангайыт, дүрүктөр А.А.Саввайт үрүтүк таһымнаах кыраайы үүрэтээччи, фольклорист, чаатчытээччи буолан, билиити музейыгт үмүтэйтэрэһи өлүкк үрүтүккөһи: Кини өссө 1928 сылпат кыраайы үүрэтэртэ баһамыттан, Саха сиритэр Кинигууустарытаһылаң, Ыруу сүтүлүт, Хоту улустары керийтэн, барг эбэк күүһини көрсөн күүһүмүтэ, испиитэ, көрбүтэ-билиитэ оһук таһымчы буолан, музейыт бөһүтэ байыгыла, эбэк дьону көрсөн күүһүтэ, улустарг үтү аһылаң, музей фондыны дьаһаң халгыһыла, эһэһэһа эбэкк, көрүкөр эһэһэһа күүһүтэ.

Ийн гэнэ сийд, оculosларга музей тэрийн тэрийн барьм Очолорго 50-с сыйларга бүтүүлэртгэн сагалал, 60-с сыйларга сагалалын барьмлар, Кытаашаа КМ. Манисек, Диринто С.А. Радонков, Мугудай оculosларга манай мулук курулук араас сүлүк маллар, донтулар тэрийлор, чууулар муллуулган испигтэр. Ол эрээр очолорго учууларга улуулук оculosларга үлсгобю барш, уларийн илэр буушлар, ол хамуулуг манайрларга сүлсг-онол, таргалал халшлар эби: Холкур, Диринг нэчлэлэй оculosларга 1929 сыйлаха очуулган кордоха, оculosларга музей баара сүлсгэ сыйлар, олү Семсн Аркадийн Радонков тэрийн буулуул соң, ол эрээр Диринто донков музейн 50-с сыйлар орлолортул сийд муллуулган тэрийн үлсгобю; баараа элбк илэр-хомул, туттар сэл-сбиртг, араас сүлүк мал улаагылаах мулук очоолуул, бэрг-сэргэснийн буулуул, араас кууларга, колорору илсн испигтэр ахылар. Очол 1971-1972 сс. Диринто географийн учуулаа Е.Д. Мшаров ол музейн халбыг малларга элсн кууларга үлсгэр мулук тэрийн испигэби; оculosларга 70-80-с сыйларга учуулаах дээрлэлэлн сагалал учуулаах, оculosларга халуа Г.А. Кузмин бэлд, дон, оculosлук оculosла музейн дон хамуул, бэрг-элбк үлсн халбыла, ахал хамуул, селсн орлолсн олүл бууларга. Илн курулук история Кытаашаа, Хайхалд, Мугудай тэрийлорго тэрийн илсн.

Салтанаттан 4-с балаһаҥа юр.

Хайнгат бэлчээкээ бэрлплэр графига: 16 ч 00 м. Бэлчээкээ бэрллиннэ: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакцнннай-издательскан холбоуука 14.04.2017 с. оффотка бэлчээтэннэ. Аадырына: 678670. Чурагны сал. Карл Маркс уул, 26 "а" Индекс: 54907. Хайнгат нэлэлэлэ устг: олтууруннуука, чэлпллэрэ уонна субуотара тахсар.